

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟΝ «ΓΕΡΑΝΙ» ΡΕΘΥΜΝΗΣ

(Ἄριθμ. 3553)

Ἰὺπό Χρῑστου Μακρῆ

Ἄφιερῡται εἰς τὸν κ. Ἰελευθέριον Πλατάκη ν εἰς ἀναγνώρισιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πολυμύχθων ἐρευνῶν του ἐπὶ τῶν σπηλαίων Κρήτης.

Θέσεις

Ἐπτά χλμ. ἀκριβῶς, διὰ τῆς κατασκευαζομένης Ἰεθνικῆς ὁδοῦ, Δυτικῶς τῆς πόλεως Ρεθύμνης κεῖται τὸ χωρίον Γεράνι. Χωρίον μικρὸν (400 κατ.) ἐπὶ βραχύδους ἐκτάσεως, ξηρὸν καὶ μὲ μόνην δλάστησιν ἐλαίας καὶ χαρουπόδενδρα. Ἡ βραχύδης αὐτῆ περιοχὴ διασχίζεται ἀπὸ ἀβαθῆ, ἠπίαν, δροσερὰν φάραγγα, ὁμοίως πετρώδη, κειμένη ἀνατολικῶς τοῦ Γερανίου καὶ μὲ ἄξονα ἀπὸ Β. πρὸς Ν. περιπίου. Ὀλιγώτερα ἀπὸ χίλια μέτρα ἀπέχει τὸ χωρίον αὐτὸ ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τοῦ Κρητικοῦ πελάγους. Εἰς τὴν παρὰ τὰς ἀκτὰς αὐτάς, μὲ γραφικὴν καὶ ποικίλην γεωγραφικὴν σύνθεσιν, θέσιν Καμάρι (νῦν Κυανῆν Ἰακτὴν, κατὰ τὴν μανίαν ἐκμοντερνισμοῦ τῶν τοπωνυμίων) καταλήγει καὶ ἡ ἀνωτέρω φάραγγ. Ἐκεῖ ἡ δλάστησις εἶναι θαμνώδης καὶ ἐντοπίζεται εἰς τὰς ρωγμὰς τῶν ἀσβεστολίθων. Εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῶν ἑκατὸν μ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης τελειώνει, μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῶν ἀπὸ Δ. καὶ Α. χαμηλῶν καὶ γυμνῶν βραχυδῶν ὄγκων σχηματίζεται κάτω, χαμηλά, μικρὸς ἐπίπεδος χώρος προσχωσιγενῆς. Ἡ μαλακὴ καὶ ὡραία ἀγριότης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἡ διαυγὴς θάλασσα, ἡ διαφάνεια τῆς ἀτμοσφαιρας, τὸ σπάνιον κλίμα καὶ ἀκόμη τὸ πλησίον Γεράνι μὲ τὰ Ἐνετικὰ μνημεῖα του κάμνου τὴν ὄλην θέσιν λίαν ἀξιόλογον τουριστικῶς.

Τεραστία γέφυρα τῆς Ἰεθνικῆς ὁδοῦ συνάπτει τὰ χεῖλη τῆς φάραγγος κατὰ τὸ τέρμα της. Ὀλίγα μόνον μ. Β.Δ. τῆς γεφύρας αὐτῆς, κατὰ τὰς ἐργασίας ἐκβραχισμού διὰ τὴν διάνοιξιν παρακαμπτηρίου, τὴν 15ην Μαρτίου 1969, ἀπεκαλύφθη τὸ ἐν θέματι σπήλαιον, ἐλέπον πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.

Προσπέλασις εἰσόδου

1. Ἡ σημερινὴ προσπέλασις εἶναι δυνατὴ διὰ τῆς μνημονευθείσης παρακαμπτηρίου. Ἡ δὲ εἰσοδὸς του ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν διὰ μηχανικῶν μέσων, ἀναγκαίαν διὰ τὸ ἀνοιγμα αὐτῆς, ἀπόσπασιν τῶν κατὰ τὸ ἀναντες πρηνῆς της ἀνυψομένων ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων.

2. Μινωικὴ προσπέλασις καὶ εἰσοδος. Ἐνῶ ἐξήταζα βῆμα πρὸς βῆμα τὴν περιοχὴν περὶ τὸ σπήλαιον, εῦρον πρὸς Β. καὶ χαμηλότερα ἀπὸ τὴν κατασκευα-

ζομένην παρακαμπτήριον, και εις απόστασιν 3 μ. περίπου, πλούσια λείψανα κλίμακος. Μεγάλως συνέδραλεν εις τούτο ο εκ Γερανίου κ. Νικολακάκης Γεώργιος. Τά λείψανα αυτά μου ἔφεραν ἀμέσως εις τὸν νοὸν τὰς μνημειώδεις κλίμακας τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων και ἰδίως τῆς Φαιστοῦ. Ἡ ἐν λόγῳ κλίμαξ φαίνεται ὡς λαμπρὸς πρόδρομος και προάγγελος τῶν ὁμοίων ἀρχιτεκτονικῶν τμημάτων τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Εἶναι λαξευμένη ἐπὶ τοῦ ἐπικλινοῦς πρὸς Β. ἀσβεστολίθου. Ὁ πελώριος αὐτὸς ἀσβεστόλιθος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι λαξευμένοι πέντε βαθμίδες, δίδει μάλιστα τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὡς νὰ μετεφέρθη ἐκεῖ ἄλλοθεν και προσηρμόσθη εις τὸν πρὸ τοῦ ἀρχαίου στομίου τοῦ σπηλαίου χώρον. Ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ἐργαλεία, πού ὡς νὰ μὴ ἦσαν ἐπαρκῆ διὰ τὴν συμπλήρωσίν τῆς εις τὰ σημεῖα, ὅπου ὁ ἀσβεστόλιθος ἦτο σκληρότερος. Δὲν φέρει ἔγνη ἐντατικῆς ἢ πολυχρονίου χρήσεως. Προδίδει ἀμέσως τὴν προηγμένην καλαισθησίαν και ἐπιτηδεῖαν δεξιότητά των. Αἱ βαθμίδες τῆς εἶναι ἐλαφρῶς ἐπικλινεῖς, χαμηλαί, ὕψους 0,17 μ., και ἐπιφανείας 1.80X1 μ. περ. Σώζονται ὀκτῶ (8) τὸν ἀριθμὸν. Αἱ πέντε (5) πρὸ τῆς εἰσόδου συνεχόμεναι, ἐπὶ τοῦ ἐνιαίου ἀσβεστολίθου, πού ἀνεφέραμε. Αἱ λοιπαὶ εις ἄλλα σημεῖα, χαμηλότερα, ἔπου συνεχίζετο εις σχῆμα ἀνεστραμμένου κόππα.

Δι' ἐκαίνον, πού ἐξήτασε μετὰ προσοχῆς τὸν πρὸς Β. ἐξωτερικὸν χώρον τοῦ σπηλαίου και πού εἰσῆλθεν εις αὐτὸ και πού ἐπίσης προσεκτικὰ τὸ παρατήρησε, οὐδεμία μένει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ περιγραφεῖσα κλίμαξ ὠδήγει εις τὴν ἀρχικὴν φυσικὴν εἰσοδὸν του.

Σχεδὸν βέβαιον φαίνεται ἐπίσης, ὅτι ἰσχυρὰ δύναιμις, τὸ πιθανώτερον σεισμὸς ἀπέσπασε τοὺς τεραστίους ἀσβεστολίθους, πού ἔφραξαν τὴν ἀρχικὴν εἰσοδον. Ὀλιγώτερον πιθανὴ φαίνεται ἡ κατολίθωσις. (Ὅρα κεφ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ). Εἰς τὸν Ἐπιμελητὴν κ. Τζεδάκη ἐγνωστοποίησα ἀμέσως τὰ περὶ ἐντοπισμοῦ τῆς ἀρχαίας εἰσόδου και τῆς μινωικῆς κλίμακος προσπελάσεως, παραδώσας εις αὐτὸν τὸ κείμενον τῆς παρουσῆς ἐργασίας δακτυλογραφημένον, τὸ σχετικὸν τοπογραφικὸν σκαρίφημα και τὰς φωτογραφίας.

Π ε ρ ι γ ρ α φ ῆ

Εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ μεγάλα σπήλαια τοῦ Νομοῦ Ρεθύμνης και τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα. Εὐρίσκαται εις ὕψόμετρον 23 μ. Ἐσχηματίσθη ἐντὸς ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων και ἔχει τὸ σχῆμα τοῦ Υ' (ὕψιλον). Ἡ ἀνω δεξιὰ κεραία του ἔχει ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς Β. και ἀπολήγει εις τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης κλίμακος. Μεταξὺ τῆς βαθμίδος αὐτῆς και τοῦ τέρματος τῆς «κεραίας» παρεμβάλλονται οἱ ὄγκοι τοῦ ἀσβεστολίθου, πού ἔφραξαν τὴν εἰσοδον, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μεγαλύτερος ἔχει ὀρατὰς διαστάσεις 2X2X2 μ. περίπου και ἐπομένως ἕως 15 τόννων κατὰ μέσον ὄρον. Ἐχει προσανατολισμὸν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀκριβῶς και διέρχεται κάτωθεν τῆς κατασκευασζομένης παρακαμπτήριου. Εἰς τὸ πρὸς τὴν φραχθεῖ-

σαν είσοδον τέρμα της ὄχι μόνον δὲν παρουσιάζει ἔχνη σταγονοροής, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἔχνη ὑγρασίας, ἂν καὶ ἡ είσοδος εἰς τὸ σπήλαιον ἐγίνεν ἀκριβῶς τὰ μέσα Μαρτίου. Προφανῶς καὶ μετὰ τὴν ἀπόφραξιν τῆς είσοδου παρέμειναν κενὰ μεταξὺ τῶν ὀγκολίθων, διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχεται ποσότης ἀέρος, ἰκανὴ νὰ κρατῆ τὸ πλησίον τῆς παλαιᾶς είσόδου μέρος αὐτοῦ ξηρόν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα.

Ἀντιθέτως, εἰς τὴν ἀριστερὰν «κεραϊάν», τοῦ στομίου τῆς ὁποίας τὸ μέσον ὀριζόντιον ἐπίπεδον συμπίπτει μὲ τὸ τῆς παρακαμπτηρίου, εἶναι δηλαδὴ βραχυτέρα τῆς δεξιᾶς καὶ ἀνέρχεται πρὸς τὰ ἄνω, ἡ ὑγρασία ἦτο τόσον πολλή, ὥστε, ὕστερα ἀπὸ τὴν είσοδον ὀλίγων περιέργων, τὸ ἔδαφος κατέστη ὀλισθηρόν. Ἀπὸ τοῦ τεχνητοῦ τούτου στομίου εἶναι δυνατὴ σήμερον ἡ είσοδος.

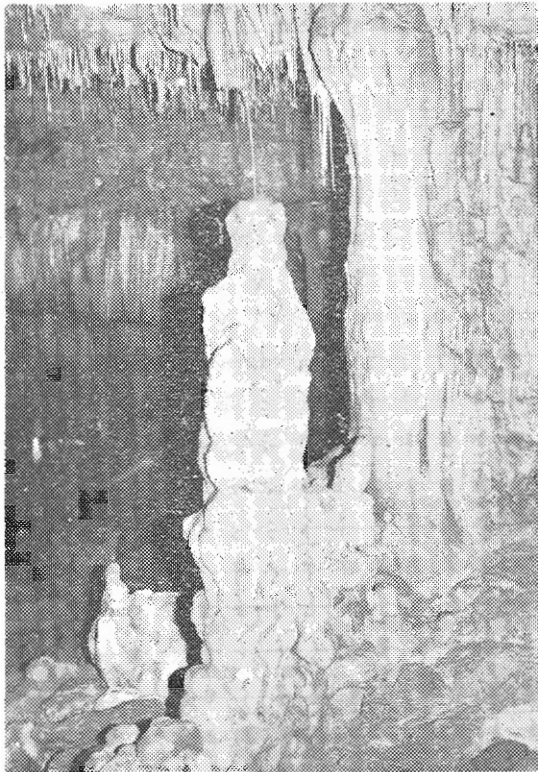
Αἱ διαστάσεις τοῦ σπηλαίου εἶναι: Μέγιστον μῆκος 50 μ., μέγιστον πλάτος 17 σχεδὸν καὶ ἐλάχιστον 0,50, μέγιστον ὕψος περὶ τὸ μέσον 4,50 καὶ ἐλάχιστον περίπου μηδὲν (0).

Ὀλίγα μέτρα χαμηλότερα μετὰ τὴν διανοιχθεῖσαν, καθ' ὃν τρόπον ἐγράφη, είσοδὸν τοῦ ὑπάρχει στενὴ κυκλικὴ δίοδος, διαμέτρου 0,60 μ. περίπου, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχεται κανεὶς εἰς τὸ ἐν συνεχείᾳ σπήλαιον, ἔρπων.

Στῆλαι ἐνώνουν τὸ δάπεδον τοῦ σπηλαίου μὲ τὴν ὀροφήν του, ἐνῶ σταλαγιμίται ἀρχίζουν νὰ ἀνέρχωνται πρὸς αὐτήν, μὲ συμπαθητικὰ καὶ περίεργα ἀνθρωπόμορφα σχήματα κατὰ τὰ ἄνω μέρη των, ἄλλοι, εἰς μέγα πλῆθος, μικροί, ὀλίγων ἑκατοστῶν μόνον, καὶ ἄλλοι μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατάφορτον τὸ πλεῖστον τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαίου εἰς συμμετρικὰ μεγέθη καὶ πυκνὴν ἀκτινωτὴν διάταξιν. (῾Ορα φωτογραφίας). Κοντὰ εἰς τὸ βάθος του καὶ δεξιὰ διὰ τὸν εἰσερχόμενον ὑπάρχει μικρὸν GOUR (κοίλωμα πλῆρες ὕδατος). Τὸ δάπεδόν του κατὰ τὰ τελευταῖα 7 μ. περίπου τοῦ βάθους εἶναι σχηματισμένον ἀπὸ λευκάζον σταλαγματικὸν ὕλικόν, ὅπου σήμερον οὐδὲ ἔχνος σταγονοροής παρατηρεῖται. Συνεχομένως καὶ πρὸς τὸ μέσον καὶ εἰς χῶρον ὑπερδιπλάσιον καὶ κατὰ τὸ μῆκος καὶ κατὰ τὸ πλάτος, βάθους περίπου 20 μ., τὸ δάπεδόν του εἶναι σχηματισμένον ἀπὸ σταλαγματικὸν ὕλικόν, πλῆθος χαμηλῶν σταλαγματιῶν παρατηροῦνται καὶ ἡ σταγονοροή ἐδῶ εἶναι ἄφθονος. Ἀκόμη ἐν συνεχείᾳ καὶ μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου τὰ τρία σκέλη τοῦ σπηλαίου καταλήγουν ἀνοιγόμενα σχεδόν, μήκους περ. 10 μ., ἡ σταγονοροή εἶναι ἐπίσης ἄφθονος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θαπέδου μόνον λεπτότατοι φλοιοὶ σταλαγματικοῦ ὕλικου ἔχουν σχηματισθῆ, πὸ γίνονται ἀντιληπτοὶ κατὰ τὴν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου θάδισιν. Οἱ τοιοῦτοι φλοιοὶ, ὕστερα καὶ ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς, πὸ θὰ γίνον ἐντὸς, θὰ ἐξαφανισθοῦν, ἂν δὲν ἔχουν ἤδη ἐξαφανισθῆ. Περὶ τῆς πολλῆς ὑγρασίας, ἐξ ἄλλου, τοῦ σκέλους τοῦ σπηλαίου, ἀπὸ ὅπου τοῦτο ἠνοιχθη, ἐσημειώσαμεν ἤδη. Τὸ σπήλαιον δηλαδὴ σήμερον ἀλλοῦ εὐρίσκεται ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἀλλοῦ ὄχι. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, τῆς μετακινήσεως δηλαδὴ τῆς σταγονοροής, ἔχει σημασίαν, διότι παρέχει ἐνδείξεις περὶ τῆς βροχερότητος κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ συνεπῶς περὶ τοῦ κλίματος κατ' αὐτάς. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὑπάρχει μέχρι σήμερον μία μόνον μελέτη, τοῦ Καθηγητοῦ κ. FAUR. Ὁ ἴδιος Καθηγητῆς μαζί μὲ τὸν κ. Πλατάκην συνεχέντρωσαν ἐν συνεχείᾳ καὶ συγκεντρῶνουν

ἀκόμη τὸ σχετικὸν ὕλικόν δι' ὀριστικὴν καὶ πλήρη μελέτην τοῦ θέματος.

Ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου πιθανῶς θὰ ἐπανεέλθωμεν, διότι ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην δοκιμαστικὴν σκαφικὴν ἔρευναν τοῦ κ. Τζεδάκη τὸ σπήλαιον, διὰ λόγους ἀσφαλείας ἐκλείσθη διὰ μπετόν καὶ ἐνῶ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ φόρτος ὑπηρεσιακῶν καὶ λοιπῶν ἀσχολιῶν δὲν ἐπέτρεψε μίαν ἀναγκαίαν δευτέραν καὶ ἐπιμελεστέραν παρατήρησιν.

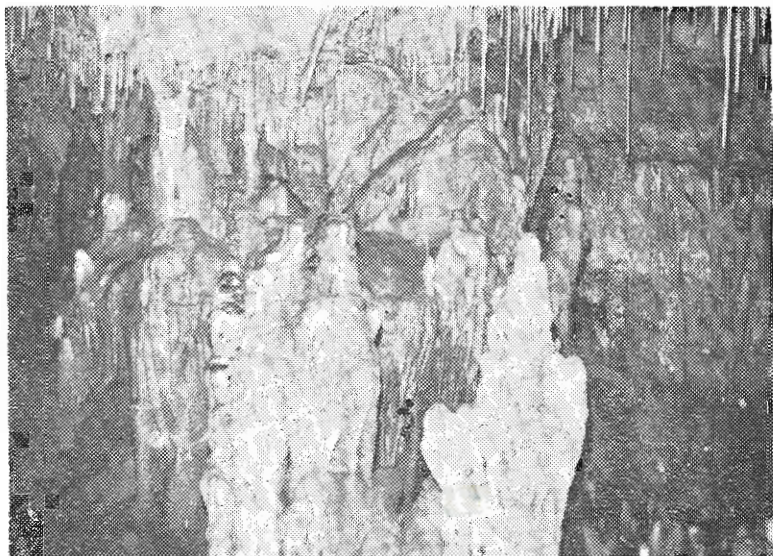
Σταλαγμίτης πού ὁμοιάζει μὲ ἀνθρώπινη σιλουέτα
εἰς τὸ σπήλαιον Γεράνι.

Φωτογραφία Χ. Μακρῆ.

Ἀρχαιολογία

Σπουδαιότατη εἶναι καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ σημασία τοῦ σπηλαίου. Δὲν εὑρέθησαν δυστυχῶς, διότι πιθανώτατα δὲν ὑπάρχουν, ἀγγεῖα ἀκέραια. Εὑρέθησαν ὅμως ὄστρακα, πού ἀνήκουν εἰς πολὺ παλαιὰς ἐποχάς. Τὰ πλεῖστα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ χονδροειδῆ πηλὸν καὶ εἶναι ἐψημένα εἰς ἀνοικτὴν πυρὰν μὲ ἀτελῆ κατὰ τὸ πλεῖστον ὄψησιν. Ἄλλα προέρχονται ἀπὸ ἀγγεῖα, χειροποίητα δε-

δαίως, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ ἀρίστης κατασκευῆς καὶ ἐπιτυχοῦς ὀπτήσεως. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶναι προϊόντα τοῦ κεραμικοῦ τροχοῦ. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθοῦν ἐπαρκῶς λόγῳ τῶν ὑλῶν ποὺ τὰ εἶχαν ἐπικαλύψει καὶ περίπου τὰ εἶχαν ἀπορροφήσει. Ὁ κ. Τζεδάκης ὅμως, ὕστερα ἀπὸ τὸν καθαρισμόν των δι' ὀξέος, με διεβεβαίωσε, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χρήσεως κεραμικοῦ τροχοῦ καὶ ὅτι τὰ ὄστρακα αὐτὰ εἶναι ὑπονεολιθικά. Εὐρέθη ἐξ ἄλλου καὶ εἰς νεολιθικὸς πέλεκυς κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν σκαφικὴν ἔρευναν τοῦ κ. Τζεδάκη. Τὰ χαμηλότερα λοιπὸν στρώματα θὰ δεῖξουν, μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν των, μέχρι ποίαν χιλιετηρίδα ὀπίσω ἀπὸ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν ἀνέρχεται ὁ βίος μέσα εἰς αὐτὸ τὸ σπήλαιον. (Ὅρα εἰς συμπλήρωσιν τοῦ κεφ. τούτου τὸ κεφ. ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΟΣ, παράγρ. 2, περὶ τῆς μινωικῆς κλίμακος προσπελάσεως εἰς τὸ σπήλαιον.)

Πλουσιώτατος διάκοσμος ἀπὸ σταλαγμίτες καὶ σταλακτίτες (σπήλ. Γεράνι).

Φωτογραφία Χ. Μακρῆ.

Ἀνθρωπολογία — Παλαιοντολογία

Εἰς ὠρισμένα σημεῖα τοῦ καὶ ἰδίως πλησίον τοῦ GOUR εὐρέθησαν ὀστά ἀνθρώπινα καὶ ὀστά ζῶων, μικρὰ καὶ μεγαλύτερα, μεταξὺ τῶν ὁποίων σιαγόνες, ὠμοπλάται, μηριαῖα, σπόνδυλοι, μία κεφαλὴ ζώου καὶ τεμάχια κρανίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἓνα μεγάλο. Τὰ ὀστά αὐτὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἐντελῶς συμπαγῆ, ἐκ τῶν ὑπολοίπων δὲ ἄλλα μὲν εἶναι ἐν μέρει συμπαγῆ ἢ ἔχουν γίνεαι ἐν μέρει μία μάζα μετὰ τὰ πετρώματα, ἄλλα δὲ οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἔχουν. Εἰς ἄλλο σημεῖον, ἐξ ἄλλου, καὶ ὀλίγον θαθύτερα, ὑπάρχουν, κατὰ πληροφορίαν τοῦ κ. Τζεδάκη, σκελετοὶ ἀνθρώπινοι ἀρκετὰ ἐφθαρμένοι. Σιαγὼν μικροῦ ζώου, εὐρεθεῖσα κοντὰ εἰς τὴν παλαιάν

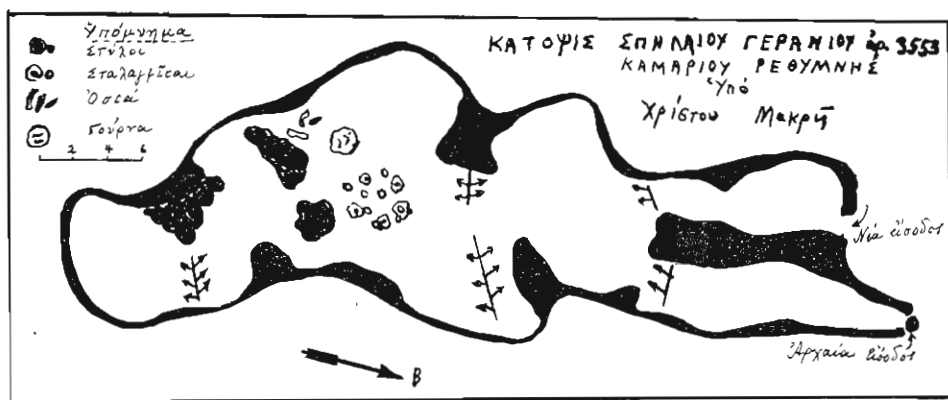
είσοδον, ως να είναι πάλιν ολίγων μόνον δεκαετηρίδων. Και δια αυτά επί της ύπονεολιθικής επιφανείας τοῦ σπηλαίου. Εὐρέθησαν ἀκόμη, κατ' ἄλλην πληροφορίαν, εἰς βάθος 0,10 μ. καί μεταξύ τῆς νέας εἰσόδου καί τῆς πρὸς αὐτὴν κυκλικῆς εἰσόδου ἐπίσης τεμάχια ὀστέων. Δὲν ἀποκλείεται ἀκόμη νὰ εὐρεθοῦν καί ἄλλα ὀστᾶ, ἔταν θὰ ἀνασκαφῆ τὸ σπήλαιον, κάτω ἀπὸ τὴν ύπονεολιθικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου του. Τὸ ὕλικόν αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ ἀσφαλῶς εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ, ἰδίως, τύπου, ποῦ ἐκατοικούσε τὴν περιοχὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν τοῦτο ἀνήκει. Παρομοίως ἴσως καί διὰ τὰ εἶδη τῶν ζώων.

Συμπεράσμα καὶ προβλήματα

Πολλὰ προβλήματα γενῶνται περὶ τὸ σπήλαιον τοῦτο. Τὸ τῆς προσπελάσεως καί εἰσόδου τοῦ ἐλύθη ἤδη. Ἡ ὑπαρξίς ἐξ ἄλλου μινωικῆς κλίμακος προσπελάσεως ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ σπήλαιον ἐχρησιμοποίηθη κατὰ τοὺς μινωικοὺς χρόνους ὡς χωρὸς λατρείας (λατρευτικόν) καί ἴσως καί ταφῶν (ταφικόν). Ἄφ' ἑτέρου, τὸ γεγονός, ὅτι ἐπεσημάνθη εἰς τὴν περιοχὴν Ρεθύμνης μνημειῶδες μινωικὸν ἔργον, χρονολογούμενον ὀπισθόηποτε δύο τοῦλάχιστον χιλιετηρίδας ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ΥΜΒ περίοδον, εὐρέως θεβαιωμένην ἀνὰ τὴν περιοχὴν τοῦ Νομοῦ, αὐτοῦ, ἀποτελεῖ μίαν ἀκόμη ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ πολιτισμοῦ τούτου καί εἰς αὐτήν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ΥΜΒ περίοδον, καί μάλιστα εἰς χρόνους μακροῦς, πιθανῶς κατὰ πολὺ μακροτέρους χιλιετηρίδας, διὰ τοὺς ὁποίους ἠμφισβητήθη σφοδρῶς ἡ ὑπαρξίς του διὰ τὴν ἐν λόγῳ μακρὰν περίοδον. Τὰ κατὰ προσέγγισιν ὅμως ὄρια τῆς μακρᾶς αὐτῆς μινωικῆς περιόδου τοῦ τόπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθοῦν ἀκριβέστερα, παρὰ ὕστερα ἀπὸ τὰς ἐπὶ μέρους μελέτας τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων.

Θὰ πρέπη, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ν' ἀναμένῃ κανεὶς τὴν ὑπαρξίς ἐχνῶν μεταγενεστέρων τῆς ύπονεολιθικῆς ἐποχῆς, πιθανώτατα δηλαδὴ Πρωτομινωικῶν, ἐντὸς τοῦ σπηλαίου.

Πρόβλημα ἐπίσης εἶναι καί πρόβλημα θὰ παραμείνῃ, ἡ μέχρι τῆς τελικῆς

ὕπὸ τῶν εἰδικῶν μελέτης (ἀρχαιολόγων, ἀνθρωπολόγων καὶ παλαιοντολόγων) ὁ χρόνος, ποῦ ἔκλεισε τὸ σπήλαιον. Ἀποφασιστικὴ πρόκειται νὰ εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ χρονολόγησις τῶν ὀστέων.

Μὲ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ χρόνου, θὰ συνδυασθῇ καὶ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τοῦ τρόπου ποῦ ἔκλεισε. Κατολίσθησις ὀγκολίθων εἶναι θεβαίως συνήθης, ἀλλὰ πρέπει νὰ εὐνοῆται ἀπὸ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἔδαφους ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν των ἀφ' ἑτέρου. Τὸ ἔδαφος εἰδικώτερα πρέπει νὰ εἶναι ὀλισθηρὸν. Τὴν ἀνθρωπίνην ἐπενέργειαν ἐν μέρει ἀποκλείει πάλιν ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἔδαφους ἐν γένει καὶ ὁ θαθμὸς συνοχῆς τῶν ἀσβεστολιθικῶν ὄγκων εἰδικώτερα. Δὲν δύναται κανεὶς ἄλλωστε νὰ ὑποστηρίξῃ σοβαρῶς σκόπιμον ἔμφραξιν τοῦ σπηλαίου διὰ τὴν ἐποχὴν, ποῦ πρέπει νὰ ἐφράχθη, ἐκτὸς ἐὰν ἡ χρονολόγησις τῶν ὀστέων ἀποδειχθῇ αἰσθητῶς κατὰ πολὺ νεωτέρα τῆς ἀρχαιολογικῆς χρονολογήσεως.

Ἀποκλίνω περισσότερον πρὸς τὴν ἄποψιν σφοδρᾶς σεισμικῆς δονήσεως, ποῦ ἴσως μάλιστα νὰ ἐπῆλθε χωρὶς πρόδρομα φαινόμενα, ἀφοῦ εὐρέθησαν εἰς τὴν ἐπιφανείαν διάσπυρα ὀστᾶ ἀνθρώπων καὶ ζώων. Νὰ πρόκειται ἄραγε περὶ τοῦ μεγάλου γνωστοῦ σειμοῦ τοῦ 1700 π.Χ. ἢ μήπως, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἄλλον σφοδρὸν σεισμὸν ὑψηλότερα, εἰς τὴν τρίτην χιλιετηρίδα, τοῦ ὁποῦ πρώτῃ ἐνδεξις εἶναι ἡ ἔμφραξις τοῦ ἀποκαλυφθέντος τὴν 15ην Μαρτίου 1969 σπηλαίου;

RESUME

GROTTE GERANI, A GERANI DE RETHYMNON, CRETE, No. 3553

par Christos Makris

Il s'agit d'une grotte de culte importante d'intérêt archéologique, dont l'entrée avait été alluvionnée. elle a été découverte au court du tracé d'une route et par la suite son entrée naturelle, comportant un escalier minoïque. a été mise au jour.